

Методичний бюлетень
**Резерви підвищення
ефективності уроку**

Випуск 9

лютий 2017 року

Вчителі

У цьому випуску:

1. Інтерактивні технології навчання як засіб розвитку творчого потенціалу школярів
2. Мотивація на уроці
3. Особистісно орієнтоване навчання в процесі викладання навчальних дисциплін
4. Вимоги до діяльності вчителя в сучасних умовах
5. Рефлексивна діяльність учнів на уроках
6. Пам'ятка «Що повинен знати педагог, який виховує обдаровану дитину»

**Вас шанобливо називають «ВЧИТЕЛІ» –
Ви є для всіх взірцями в цьому світі,
І в місті, і в маленькому селі
Ви знань зернята сієте у душі дітям.**

**Зернята знань, що потім проростуть
І поведуть дітей у світ широкий
Плоди не зразу зерна ці дають,
Проте сторицею вони віддячать потім.**

**Це ви виховуєте із Андрійків і Катюш
Політиків, військових, інженерів,
Неначе скульптори ви ліпите із юних душ
Шевченків, Нобелів, Козловських,
Фарадеїв!**

**Від ранку й до вечірньої зорі
Покликання у вас – дітей навчати,
Ви гордо зветесь словом «ВЧИТЕЛІ» –
Країни знань надійні ви солдати.**

---

*Генії не падають з неба,
вони повинні мати
можливість отримати
освіту й мати умови для
розвитку*

А. Бебель

Інтерактивні технології навчання як засіб розвитку творчого потенціалу школярів

Визначною ознакою сучасної освіти є розвиваюча, культуротворча, здатна до самоосвіти і саморозвитку особистість, яка вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити своє життя

Ознаки інтерактивної моделі навчання:

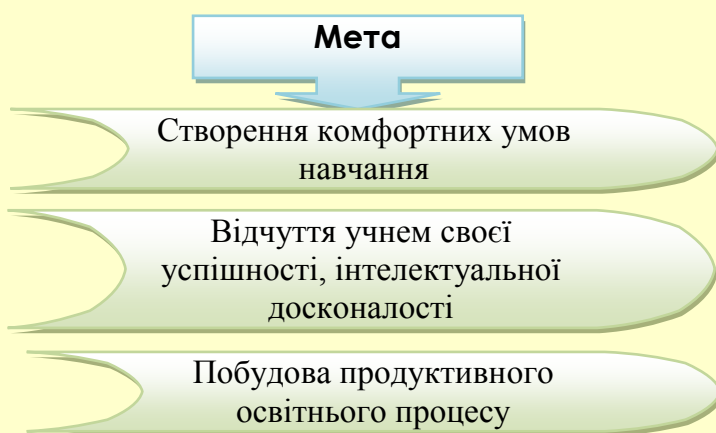
Позитивне:

- розширення пізнавальних можливостей учнів;
- високий рівень засвоєння знань;
- контроль за рівнем знань;
- учитель виступає в ролі організатора, консультанта;
- між учителем і учнями в колективі відбувається співпраця.

Негативне:

- на вивчення певної інформації потрібен значний час;
- потребує інших підходів в оцінюванні знань учнів;
- учитель немає певного досвіду щодо такого виду організації навчального процесу;
- недостатньо методичних розробок уроків з різних предметів.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності учнів

**Людина, що не знає нічого,
може навчитися; справа тільки
в тому, щоб запалити в ній
бажання вчитися**

Д.Дідро

Принципи інтерактивного навчання сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу

Правила організації інтерактивної роботи учнів на уроці:

1. До роботи повинні бути залучені різною мірою всі учні.
2. Необхідно дбати про психологічну підготовку учнів. Корисним є різноманітне та постійне стимулювання учнів за активну участь у роботі; надання можливості для самоорганізації та ін.
3. Тих, хто навчається в інтерактиві, не повинно бути багато. Продуктивна робота в малих групах. Кожен має бути почутий.
4. Приміщення має бути спеціально підготовленим. Учні повинні мати змогу легко пересуватись під час роботи в малих групах. Усі матеріали для роботи малих груп готуються заздалегідь.
5. Під час уроку необхідно дотримуватися регламенту та проявляти терпимість до будь-якої точки зору, уважно вислуховувати всіх учасників, поважаючи їх.
6. Уважно ставитися до учнів під час формування груп.
7. На одному уроці бажано застосовувати 1-2 інтерактивних види роботи.
8. Під час підготовки запитань учителю необхідно прорахувати можливі варіанти відповідей і заздалегідь виробляти критерії оцінки ефективності уроку.

Мотивація на уроці

Мотивація – це головні сили, що рухають дидактичний процес. Вони посідають перше місце серед факторів, що визначають його продуктивність. (І.Підласий)

**Усі наші задуми, усі пошуки і
побудови перетворюються на
порох, якщо учень не бажає
вчитися**

В.О.Сухомлинський

Прийоми, що використовуються для мотивації навчальної діяльності:

Перша група – прийоми, що стимулюють обов'язок та відповідальність.

Друга група – прийоми, що формують пізнавальний інтерес учнів.

Третя група – прийоми, що направлені на створення навчальних проблемних ситуацій з наголошенням на практичному та суспільно-соціальному значенні одержаних знань.

Методичні прийоми:

- **Дивуй.** Найбуденніші й повсюдні явища, події, предмети можуть стати дивними, якщо на них подивитися з іншої точки зору. Здивування – це початкова форма розвитку пізнавального інтересу.
- **Фантастична добавка.** У цьому прийомі викладач доповнює реальну ситуацію елементами фантастики.
- **Відстрочена загадка.** На початку уроку вчитель дає загадку (або маловідомий і дивний факт), відгадку на яку можна дізнатися на уроці під час роботи над новим матеріалом.
- **Кросворди.** Можна запропонувати такі варіанти роботи з кросвордом:
  - розгадати кросворд, заповнивши порожні клітинки;
  - сформулювати питання до слів у заповненому кросворді;
  - заповнюючи кросворд, визначити, яке ключове слово виділено, і пояснити його значення;
  - створити кросворд самостійно, за допомогою термінів, які були вивчені раніше.
- **Мозкова атака.** Цей прийом полягає в колективній творчій роботі з роз'яснення певної складової проблеми. Усіх учнів об'єднує спільна робота над пошуком істини.
- **Асоціації на дошці.** Цей метод залучає власний досвід учнів, має високий рівень зацікавленості, проводиться фронтально. Його доцільно використовувати під час мотивації вивчення теоретичного матеріалу.
- **Картинна галерея.** Учитель вивішує на дошці 4-5 картин, фотографій, які містять ознаки основного поняття або явища. Об'єднавши учнів у групи, він пропонує їх представникам через деякий час назвати ознаки поняття, що зображені на картинах, після завершення роботи в групах представники називають одну ознаку.
- **Джерела інформації.** Для активізації роботи й зацікавленості учнів на початку уроку вчитель роздає газети, журнали або сторінки цих видань, де розміщено інформацію, що стосується теми уроку. Учитель просить звернути увагу на конкретну інформацію, наголошуючи на важливості її повсякденного використання.
- **Класифікація.** Суть методу полягає в тому, що учні отримують робочі картки, на яких записано різні ознаки певних понять або явищ. Спираючись на власний досвід та уподобання, учні повинні згрупувати їх за певними ознаками або критеріями.
- **Альтернатива.** Метод полягає в тому, що учні отримують робочу картку, на якій записана певна проблема і ряд альтернативних пропозицій щодо її розв'язання. Кожен учень повинен самостійно обрати тільки одну із запропонованих альтернатив і пояснити свій вибір.

Контрольні питання для учнів на етапі мотивації

- Що вивчається?
- Чому саме цей матеріал необхідно вивчати?
- У чому полягає важливість цього матеріалу для вас особисто?
- Який результат ви повинні отримати в кінці роботи?

Особистісно орієнтоване навчання у процесі викладання навчальних дисциплін

Особистісно орієнтоване навчання — це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самостійність: суб'єктивний досвід кожного розкривається та узгоджується зі змістом освіти. Визнання учня ключовою фігурою освітнього процесу — це і є особистісно орієнтована педагогіка.

Основні ознаки особистісно-орієнтованого навчання:

- ❖ зосередження на потребах дитини;
- ❖ співпраця, співтворчість учня і вчителя;
- ❖ переважання навчального діалогу;
- ❖ турбота про фізичне та емоційне здоров'я;
- ❖ стимулювання розвитку, саморозвитку і відповідальності учнів;
- ❖ пристосування методики до можливостей учнів.

Цілі особистісно орієнтованого навчання:

- ✓ визначити життєвий досвід кожного учня, пізнавальні здібності, рівень інтелекту, інтереси, які спочатку треба розкрити, а потім розвинути в навчальному процесі;
- ✓ формувати позитивну мотивацію до пізнавальної діяльності, потребу в самопізнанні та самовдосконаленні школярів;
- ✓ озброїти учнів механізмами адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, необхідних для сучасної людини.

Основні завдання особистісно орієнтованого навчання:

- ✓ розвинути індивідуальні позитивні здібності кожного школяра;
- ✓ максимально виявити і використати індивідуальний досвід учня;
- ✓ допомогти дитині пізнати себе, само-реалізуватися та самовизначитися;
- ✓ сформувати культуру життєдіяльності, навчити правильно визначати лінії поведінки.

Принципи особистісно орієнтованого навчання (за Л.Друзь):

1. Принцип «розвивальної допомоги» — не робити за учня, не вказувати йому, що робити, а допомогти спробувати власні сили, щоб він сам обирав рішення і відповідав за них. Необхідно створити умови, у яких виявляється власна пізнавальна активність дитини і вона визначає для себе цілі, зміст та методи роботи. Навчання повинно бути дослідницьким. Урок — це час, протягом якого діти вчать самостійно діяти, дискутувати і приймати рішення. При цьому розвивається самосвідомість особистості.

2. Принцип «свобода вміння».

Учні вільно обговорюють проблеми, співпрацюють один з одним, а вчитель виступає в ролі старшого члена колективу, консультанта, джерела досвіду.

Учень — суб'єкт навчання. Знання для нього є сплавом суспільного та індивідуального досвіду, які він засвоює тільки тоді, коли сприйняття, переробка та використання забезпечені активною психологічною діяльністю.

Учителю недостатньо організувати навчальний процес, потрібно ще визначити спосіб засвоєння знань, тобто види діяльності учня.

Основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку (за Б.Житником):

- пріоритет особистості учня в організації освітнього процесу;
- орієнтація на процес навчання;
- орієнтація на особистісні досягнення учня;
- створення емоційно-актуального фону уроку;
- чітке визначення освітніх, виховних та розвивальних завдань уроку;
- раціональна єдність словесних, наукових і практичних методів навчання;
- зв'язок з раніше набутим досвідом;
- формування вмінь самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці;
- заохочення прагнень учнів знаходити свій спосіб роботи з навчальним матеріалом.

Вимоги до діяльності вчителя в сучасних умовах

**Учитель для школи- це те ж саме,
що сонце для Всесвіту.**

**Він джерело тієї сили, яка надає
руху всій машині. Остання
заіржавіє в мертвому заціпенінні,
якщо він не зуміє вдихнути в неї
життя і рух...**

А.Дістервег

Педагогічною діяльністю в українській державі можуть займатися особи з високими моральним якостями, які мають відповідну освіту, фізичний стан яких дозволяє виконувати обов'язки педагогічного працівника.

При цьому педагогічні працівники зобов'язані:

- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості, інших добродійностей;
- виховувати повагу до батьків, жінки, національної культури, духовних, історичних цінностей України;
- стимулювати інтерес до історії, походження, державного та соціального устрою як своєї країни, так і інших держав;
- культивувати дбайливе ставлення до навколишнього середовища;
- готувати до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- дотримуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня;
- захищати молодь, дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам;
- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну та політичну культуру.

Сьогодні змінилися вимоги і до вчителя, і до учня. Становлення і розвиток громадянського суспільства породжує гостру необхідність у педагогах, що володіють високою професійною компетентністю. Отже, сучасний учитель – це не тільки предметник, а й знавець дитячих душ, вихователь.

**У педагогіці є аксіома: інтелект
загострюється інтелектом, характер
виховується характером, особистість
формується особистістю.**

Виділяють кілька основних типів учителів за спрямованістю їх діяльності та характером взаємин з вихованцями.

Перший тип. Характеризується активно-позитивною спрямованістю діяльності, високими ерудицією та рівнем педагогічної культури. Любить свою професію, дітей.

Другий тип. Характеризується ситуативністю ставлення при загальній емоційно-позитивній спрямованості. Учителі цього типу потрапляють під вплив своїх настроїв і переживань, оцінка особистості дитини значною мірою залежить від рівня його знань і поведінки.

Третій тип. Проявляється в нечітко вираженій емоційно-позитивній спрямованості в спілкуванні з дітьми. Замкнутість, сухість у звертанні, офіційний тон учителя є в основному результатом його особистої впевненості, що тільки вимогливість може забезпечити успіх у навчанні і вихованні учнів. Вступає з учнями в ділове спілкування.

Четвертий тип. Характеризується емоційно-негативною спрямованістю ставлення вчителя до учнів. Спостерігається в учителів з низьким рівнем загальної та педагогічної культури. Учитель створює в класі атмосферу постійної напруженості, уроки проводить нервово, бачить в учнях тільки непосидючих ледарів.

П'ятий тип. Характеризується емоційно-негативною спрямованістю ставлення вчителя до учнів. Педагогічні інтереси відсутні або слабко розвинені. Такий учитель уникає вступати з учнями в неформальне спілкування.

Вимоги до діяльності вчителя у сучасних умовах

Структура педагогічної діяльності

1. Дидактичне проектування навчання:

- конкретизація мети, завдань навчання;
- конкретизація змісту навчання;
- планування методів, засобів, форм навчання.

2. Організація дидактичного процесу, під час якого відбувається засвоєння учнями змісту освіти:

- формування позитивного ставлення до навчання;
- організація сприйняття;
- організація усвідомлення, узагальнення;
- організація закріплення;
- організація застосування знань.

3. Контроль і оцінка результатів навчання, корекція процесу навчання

Гностичні вміння.

1. аналізувати педагогічну ситуацію, розкриваючи причини, що її породжують;
2. аналізувати й узагальнювати результати власної педагогічної практики для виявлення найбільш ефективних засобів впливу на учнів;
3. шукати причини промахів у власній педагогічній діяльності;
4. вибирати педагогічні впливи, які дозволяють добитися бажаного результату;
5. будувати свою діяльність відповідно цілям і умовам її здійснення;
6. вивчати досвід своїх колег;
7. вивчати психологію вихованців;
8. систематично поповнювати свої знання.

Проектувальні вміння:

1. складати календарний план вивчення матеріалу на тривалий час (півріччя, рік);
2. встановлювати міжпредметні зв'язки по всьому учбовому матеріалу;
3. розподіляти матеріал теми по уроках;
4. робити психолого-педагогічний і методичний аналіз теми і співвідносний матеріал теми з предметом у цілому;
5. виділяти ключові поняття і закономірності в новому матеріалі;
6. передбачати можливі затруднення учнів при засвоєнні нового матеріалу;
7. визначати найбільш раціональні види діяльності учнів по засвоєнню матеріалу;
8. визначати найбільш ефективні методи навчання і прийоми організації навчальної роботи учнів на різних етапах уроку;

9. підбирати систему задач і вправ для формування в учнів умінь і навичок.

Конструктивні вміння:

1. вибирати найбільш раціональні види навчальної роботи класу й окремих учнів для засвоєння ними нового матеріалу;
2. визначати характер діяльності різних груп учнів під час опитування;
3. передбачати можливі труднощі учнів у тих чи інших видах навчальної діяльності;
4. збільшувати рівень самостійності учнів у навчальній роботі по мірі їх просування вперед;
5. раціонально розподіляти час між окремими етапами уроку;
6. планувати логічні переходи від одного етапу навчальної діяльності до іншого;
7. визначати характер управління роботою учнів по оволодінню новим матеріалом на кожному етапі уроку;
8. передбачати можливі варіанти змін у ході уроку;
9. підводити підсумки уроку.

Організаторські вміння.

1. використовувати можливості різних методів навчання;
2. формування навички самостійної роботи учнів з навчальною і довідковою літературою;
3. організовувати індивідуальну і колективну навчальну діяльність учнів;
4. використовувати можливості різноманітних засобів унаочнення;
5. розподіляти обов'язки між учнями, передавати їм ініціативу при плануванні і виконанні завдань;
6. правильно розподіляти свій час;
7. організовувати різні види діяльності учнів з метою розвитку в них творчого мислення;
8. навчати самоконтролю і самоорганізації в різних видах діяльності;
9. навчати учнів навичкам самоосвіти.

Рефлексивна діяльність учнів на уроках

Технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Мета рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності - її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо.

Методика проведення рефлексії на уроці включає такі етапи:

1. Зупинка дорефлексійної діяльності. Усяка попередня діяльність має бути завершена чи призупинена. Якщо виникли труднощі в розв'язанні проблеми, то після рефлексії її розв'язання може бути продовжене.
2. Відновлення послідовності виконання дій. Усно чи письмово відтворюється все, що зроблено, у тому числі й те, що, на перший погляд, здається дріб'язковим.
3. Вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору її ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням тощо. Параметри для аналізу рефлексійного матеріалу із запропонованих учителем.
4. Виявлення й формулювання результатів рефлексії. Таких результатів може бути виявлено кілька видів:
  - предметна продукція діяльності - ідеї, пропозиції, відповіді на запитання тощо;
  - способи, які використовувались чи створювались у ході діяльності;
  - гіпотези щодо майбутньої діяльності.
5. Перевірка гіпотез у подальшій діяльності.

Важливим фактором, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим та іншим особливостям дітей. Рефлексія не повинна бути лише вербальною - це можуть бути малюнки, схеми, графіки тощо.

Рефлексія тісно пов'язана з іншою важливою дією - постановкою мети. Формулювання учнем мети свого навчання передбачає її досягнення і подальшу рефлексію, усвідомлення способів досягнення поставленої мети.

Можлива рефлексія стосовно самої рефлексії, спрямована на вдосконалення процесу самопізнання.

Учителю варто замислитися над тим, що підбиття підсумків - це дуже важливий етап уроку.

Урок добігає до кінця. На цьому етапі багато вчителів схильні розслабитися і провести коротке, нечітко структуроване обговорення. Учитель залишає клас з почуттям виконаного обов'язку, учні розходяться з почуттям, що спробували щось новеньке.

На жаль, вони не врахували, що підсумки є найважливішою частиною уроку. Саме тут з'ясовується зміст зробленого; встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться дітям у майбутньому.

Функції підсумкового етапу уроку:

- прояснити зміст опрацьованого;
- порівняти реальні результати з очікуваними;
- проаналізувати, чому сталося так, а не інакше;
- зробити висновки;
- закріпити чи відкоригувати засвоєння;
- намітити нові теми для обмірковування;
- установити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти в майбутньому;
- скласти план подальших дій.

Стадії підсумкового етапу уроку:

- 1) установлення фактів (що відбулося?);
- 2) аналіз причин (чому відбулося?);
- 3) планування дій (що нам робити далі?)

Технологія проведення підсумкового етапу

На першій стадії використовуйте відкриті запитання: *як? чому? що?*; виражайте почуття; наполягайте на описовому, а не оціночному характері коментарів; говоріть про зроблене, а не про те, що могло бути зроблене.

На другій стадії запитуйте про причини (*Чому? Як? Хто?*); заглибтеся у відповіді (*Чому цього немає? Що було б, якщо ...?*); шукайте альтернативні теорії (*Чи є інша можливість?*); доберіть інші приклади (*Де це відбувалося щось подібне?*); .

На третій стадії намагайтеся, щоб учні взяли на себе зобов'язання щодо подальших дій.

Пам'ятка

“Що повинен знати педагог, який виховує обдаровану дитину”

- ✓ У талановитій дитині відразу помітні тонка спостережливість, зосередженість, посидючість, вміння наполегливо переслідувати поставлену мету, самостійність і незалежність у діяльності.
- ✓ Немотивований тиск та примус, нав'язування занять затримують прояви справжніх природних нахилів.
- ✓ Занадто рання спеціалізація та «професіоналізація» збіднюють особистість. Необхідно розвивати сукупність тілесних, душевних і розумових сил, які становитимуть реальну користь у житті, допоможуть вихованцеві посісти достойне місце в суспільстві.
- ✓ Талановитій дитині необхідно надавати не тільки свободу самодіяльності, а й можливість у певних межах обговорювати з дорослими свої наміри. У результаті виробляється самоповага та здатність критично оцінювати свої здібності й дії.
- ✓ Інтенсивному розвитку природних задатків допомагають ознайомлення з різноманітною діяльністю, глибокі й помірно численні враження. Потрібні для творчості фарби, звуки, форми, рухи талановиті діти знаходять у спілкуванні з природою, яка пробуджує мислення, уяву, творчість.

Поради від психолога:

1. Важливо не ігнорувати унікальності дитини, про те й не висловлювати надмірних захоплень її обдарованістю, не перетворювати життя дитини на інструмент задоволення батьківських амбіцій.
2. Природна допитливість обдарованих дітей є причиною безлічі запитань, якими вони «замучують» дорослих. Особливо складно з такими дітьми в школі. Їх намагаються порівняти з іншими, підігнати під зручний стандарт звичайного, слухняного учня.
3. Необхідно створювати всі умови для розвитку таланту, але не нав'язувати дитині своїх захоплень та інтересів, не культивувати необхідності досягти неперевершених результатів, не перевантажувати, не змушувати постійно займатися улюбленою справою, бо це може відбити бажання цікавитися улюбленим заняттям, стати причиною неврозу або розвинути в дитині пихатість та претензійність.
4. Намагатися зменшити надмірну вразливість обдарованої дитини, вчити її гідно програвати і не сприймати невдачу як трагедію, володіти емоціями, робити все, щоб дитина не занижувала самооцінки і водночас не виставляла на показ свою обдарованість.
5. Допомагати їй налагоджувати нормативні сосунки з дорослими і дітьми.
6. Якомога більше приділяти уваги її фізичній активності.

Баркан А.

Учителі, яким діти зобов'язані вихованням, поважніші, ніж батьки, яким діти зобов'язані лише народженням: одні дарують нам тільки життя, а інші добре життя.

Аристотель

Харківський технічний ліцей № 173
вул. Самаркандська, 17
<http://lyceum173.edu.kh.ua/>